

УДК 159.94-376-056.36

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psych-2023-3.11>

Людмила МАТОХНЮК

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри психології,

Комунальний заклад вищої освіти «Вінницька академія безперервної освіти»

lyda1974@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6316-2352

Юрій МАКСИМЕНКО

доктор психологічних наук, професор,

професор кафедри загальної та диференціальної психології,

Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського

borisovicu093@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1227-2009

ДОПОМОГА БАТЬКАМ, ЯКІ МАЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Анотація. Мета статті полягає у аналізі та узагальненні можливих шляхів допомоги батькам, які мають дітей з особливими освітніми потребами. **Методологія** дослідження ґрунтується на положеннях про структуру особистості та спирається на теоретичні засади, психологічний стан та реакції батьків на труднощі, що виникають у процесі соціалізації дитини з особливостями психофізичного розвитку. **Висновки.** Ставлення батьків до своїх дітей з ООП може бути різним, залежно від багатьох факторів, але в будь-якому випадку вони стараються зробити все можливе, щоб допомогти їм розвиватися та досягти свого потенціалу. Батьки дітей з особливими потребами (ООП) традиційно стикаються зі значними труднощами та проблемами в процесі виховання своїх дітей, до яких відносять фінансові, соціальні, доступ до належної освіти, потребу у підтримці, відчуття ізоляваності, стрес та інші. Тому важливо, щоб батьки забезпечили достатній відпочинок та час для себе, щоб зберегти баланс та емоційну стабільність. Допомога може бути надана в різних формах і включати у себе психологічну, фізичну та фінансову підтримку та інші. Батьки можуть звернутись у різні громадські організації, де можуть отримати кваліфіковану допомогу, а також подбати не тільки про допомогу фахівців, але і робити це самостійно, у будь-який зручний час, у своєму комфортному режимі. Отже, допомога батькам, які мають дітей з ООП, є дуже важливою, оскільки це допоможе зменшити навантаження на батьків та забезпечити дітям з ООП кращі умови для життя та розвитку.

Ключові слова: батьки, діти з особливими освітніми потребами, допомога, потреби, проблеми.

Liudmyla MATOKHNIUK

Doctor of Psychological Sciences, Professor,

Head of the Department of Psychology,

Public Higher Educational Establishment “Vinnytsia academy of continuing education”

lyda1974@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6316-2352

Yuriy MAKSYMENKO

Doctor of Psychological Sciences, Professor,

Professor of General and Differential Psychology,

Southern Ukrainian National Pedagogical University K.D. Ushinsky

borisovicu093@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1227-2009

HELP TO PARENTS WHO HAVE CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Abstract. The purpose of the article is to analyze and summarize possible ways of helping parents who have children with special educational needs. The research **methodology** is based on the provisions on the personality structure and is

based on the theoretical principles, psychological state and parents' reactions to the difficulties that arise in the process of socialization of a child with the peculiarities of psychophysical development. **Conclusions.** Parents' attitudes toward their children with ASD can vary depending on many factors, but in any case, they try to do everything they can to help them develop and reach their potential. Parents of children with special needs (SEN) traditionally face significant difficulties and problems in the process of raising their children, which include financial, social, access to proper education, need for support, feeling of isolation, stress and others. Therefore, it is important that parents provide themselves with sufficient rest and time for themselves in order to maintain balance and emotional stability. Assistance can be provided in various forms and include psychological, physical and financial support and others. Parents can turn to various public organizations, where they can get qualified help and take care not only with the help of specialists, but also independently, at any convenient time, in their own comfortable mode. Therefore, helping parents who have children with ASD is very important, as it will help reduce the burden on parents and provide children with ASD better conditions for life and development.

Key words: parents, children with special educational needs, help, needs, problems.

Постановка проблеми. Згідно з офіційними даними Міністерства охорони здоров'я України, більше 300 тисяч дітей в Україні мають різні форми порушення функцій органів та систем організму. Серед цих дітей багато тих, хто має різні форми особливих освітніх потреб (ООП). Точну кількість дітей з ООП в Україні важко визначити, оскільки не всі випадки є зареєстрованими та офіційно фіксованими. Однак з огляду на значну кількість дітей з інвалідністю в Україні можна припустити, що кількість дітей з ООП є досить значною. За даними Державної служби статистики України на 2021 рік, у країні проживає понад 200 тисяч дітей з ООП. Це приблизно 1,5% від загальної кількості дітей до 18 років. Серед найбільш поширених ООП у дітей можна виділити порушення мовлення, розумову відсталість, порушення рухового апарату, вади зору та слуху, аутизм та інші розлади розвитку. Важливо пам'ятати, що ці статистичні дані є орієнтовними та можуть змінюватися залежно від багатьох факторів, таких як методи діагностики та класифікації розладів, доступності медичної допомоги та соціальних послуг та інших факторів.

Війна, яку розпочала російська федерація проти України, суттєво погіршує стан дітей з ООП. Війна, безумовно, має серйозний вплив на всіх людей, у тому числі на батьків дітей з особливими потребами (ООП). Особливо, якщо війна відбувається в конфліктній зоні, де батьки мають додаткові проблеми та перешкоди в отриманні медичної допомоги та підтримки своїх дітей.

Батьки дітей з ООП можуть відчувати високий рівень стресу та тривоги через непевність щодо майбутнього своїх дітей. Нехватка доступних послуг та засобів обслуговування може змусити батьків самотійно забезпечити всі потреби своїх дітей з ООП, що може бути

надзвичайно важким та виснажливим. Наслідки війни, такі як стрес, травми, евакуація, недостатність медичної допомоги та інфраструктури, можуть призвести до загострення симптомів ООП та інших психологічних та фізичних проблем у дітей.

Отже, важливо забезпечувати належну підтримку та допомогу батькам, які мають дітей з ООП, особливо в умовах війни та конфлікту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження щодо допомоги батькам, які мають дітей з особливими освітніми потребами, проводяться з різних галузей наук.

Психологія досліджує психологічні аспекти взаємодії між батьками та дітьми з ООП, здатність батьків допомогти своїм дітям з ООП, стрес, який виникає внаслідок опіки дитини з ООП, тощо.

Соціологія вивчає соціальні аспекти життя сімей, які мають дітей з ООП, такі як відносини зі школою та іншими інституціями, що надають підтримку сім'ям, роль громадськості в допомозі батькам дітей з ООП.

Медицина досліджує медичні аспекти стану здоров'я дітей з ООП, які можуть вплинути на їх розвиток та навчання.

Педагогіка вивчає особливості навчання дітей з ООП, розробляє програми та методики, які допомагають таким дітям отримати якісну освіту.

До науковців, які досліджують проблеми інклюзивної освіти в Україні, зокрема, проблеми дітей з особливими потребами, допомогу батькам, які мають дітей з ООП, належать такі вчені, як: К. Борисенко, Е. Борщ, О. Деркачук, С. Євтух, Ю. Литвиненко, Л. Чеховська та інші.

Останні дослідження та публікації підтверджують необхідність надання допомоги батькам, які мають дітей з особливими освітніми потребами. Дослідження вказують на те, що

підтримка батьків може позитивно вплинути на розвиток дитини з ООП та підвищити її самооцінку.

Одне з останніх досліджень, проведених у 2020 році в Україні, полягало у вивченні психологічної підтримки батьків дітей з ООП, у питанні щодо забезпечення їхніх дітей доступом до освіти. Дослідження показало, що недостатня підтримка від держави та недостатня інформація можуть призвести до почуття безсилля та відчуття відмови у здійсненні батьківських обов'язків. Також батьки відзначили негативний вплив на своє здоров'я та душевний стан, включаючи тривогу, депресію та стрес.

Інші дослідження показали, що підтримка батьків може сприяти дітям з ООП у досягненні успіху в навчанні та соціальному житті. Наприклад, дослідження, проведене в 2021 році в Італії, показало, що батьківська підтримка позитивно впливає на самооцінку дитини з аутизмом та її соціальну інтеграцію [1].

Отже, важливо продовжувати проводити дослідження та розробляти програми, спрямовані на підтримку батьків дітей з ООП.

Отже, **метою статті** є аналіз та узагальнення можливих шляхів допомоги батькам, які мають дітей з ООП.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Ставлення батьків до своїх дітей з ООП може бути різним, залежно від кожної конкретної сім'ї та її умов. Однак загалом батьки дітей з ООП зазвичай виявляють більше уваги та звернення до своїх дітей, тому що вони потребують додаткової допомоги та підтримки. Батьки можуть відчувати велику любов та зобов'язання до своїх дітей з ООП, а також бути більш відкритими до розуміння потреб, проблем, з якими їхні діти стикнулися. Вони можуть бути більш пристрасними, щоб захистити своїх дітей від дискримінації та інших негативних наслідків.

Більшість батьків люблять своїх дітей з ООП так само, як і батьки дітей без ООП, і стараються зробити все можливе, щоб допомогти їм розвиватися та досягати свого потенціалу. Однак батьки можуть стикатися зі стресом та втомою від постійної роботи зі своїми дітьми, особливо якщо їхні діти мають важкі форми ООП, які вимагають більшої уваги, обслуговування та підтримки. Тому вони можуть відчувати такі емоції, як втома, розчарування та стрес. Отож важливо, щоб батьки отримували підтримку та

допомогу від інших членів родини, друзів та професіоналів, щоб зберегти здоровий баланс у своєму житті.

Деякі батьки можуть почуватися незручно чи неспроможними доглядати за своїми дітьми з ООП, особливо якщо вони не мають досвіду у догляді за такими дітьми. У цьому випадку батьки можуть потребувати додаткової підтримки, яка може бути надана різними організаціями чи установами.

Важливо зазначити, що ставлення батьків до своїх дітей з ООП може залежати від того, наскільки здатні батьки знайти підтримку та ресурси для своїх дітей та себе. Надання підтримки та допомоги може знизити рівень стресу та бути більш емоційно стабільними та більш сприятливими для своїх дітей з ООП.

Батьки дітей з особливими потребами (ООП) традиційно стикаються зі значними труднощами та проблемами в процесі виховання своїх дітей. Ось деякі з проблем, з якими можуть стикатися батьки дітей з ООП [2].

Фінансові труднощі. Батьки дітей з ООП часто мають значні фінансові витрати на медичні послуги, ліки, терапії та інші потреби своїх дітей, що може стати важким тягарем для сімейного бюджету. Діти з ООП потребують спеціального обладнання, техніки та лікування, які можуть бути дуже дорогими. Батьки повинні забезпечити своїм дітям все необхідне для нормального життя та розвитку, що може створити фінансові труднощі.

Соціальні труднощі. Батьки дітей з ООП можуть бути об'єктом стигми та дискримінації у суспільстві. Це може відобразитися в їхній здатності знайти роботу, отримати доступ до послуг або навіть у своїй взаємодії зі своїми рідними та друзями. Батьки дітей з ООП можуть мати обмежений доступ до інших ресурсів, таких як освіта, медична допомога, терапія та інші.

Доступ до належної освіти. Багато дітей з ООП потребують індивідуального підходу до навчання, спеціальних методів та технологій. Однак не у всіх школах є належні умови для навчання дітей з ООП. Батьки змушені шукати спеціалізовані навчальні заклади, які можуть бути далеко від дому, тому їм доводиться стикатися з транспортними витратами.

Потреба у підтримці. Діти з ООП часто потребують більшої підтримки у повсякденному

житі, наприклад така допомога, як в одяганні, купанні та вживанні їжі. Батьки можуть відчувати високу втому від постійної роботи зі своїми дітьми та потребувати сторонньої допомоги в догляді за ними.

Відчуття ізолюваності. Батьки можуть почуватися ізолюваними через брак знань про різні нозології та те, як краще допомогти своїй дитині. Вони можуть бути необізнані зі специфічними потребами своєї дитини та не знати, як знайти необхідну допомогу та підтримку. Батьки дітей з ООП можуть відчувати себе відірваними від суспільства та інших батьків, які не мають дітей з ООП. Вони можуть відчувати, що оточуючі люди не розуміють їхньої ситуації та не можуть допомогти їм з проблемами, що пов'язані з доглядом за дитиною з ООП. Це може призвести до почуття самотності та відчуженості.

Стрес. Батьки дітей з ООП обов'язково повинні віддавати значну кількість свого часу і звертати увагу на свою дитину, що може підвищити значний рівень стресу. Вони можуть постійно переживати за своє здоров'я та здоров'я своєї дитини, за підвищення благополуччя дитини, можуть відчувати безпорадність, втому та додаткове навантаження на психіку.

Ставлення батьків, які мають дітей з ООП, до себе може бути різним, у кожній сім'ї є власні умови та життєвий досвід. Проте часто батьки дітей з ООП стикаються з великими емоційними, фізичними та фінансовими викликами, що може призвести до виникнення різних емоційних реакцій та почуттів щодо себе.

З одного боку, батьки можуть відчувати гордість та задоволення від того, що вони допомагають своїм дітям з ООП розвиватися та виростати. Вони можуть відчувати, що зробили все можливе, щоб забезпечити своїм дітям краще майбутнє.

З іншого боку, батьки можуть відчувати втому, стрес та розчарування, доглядаючи за дітьми з ООП, і це може бути дуже вимогливим та важким завданням для них. Як правило, батьки дітей з ООП можуть відчувати більшу відповідальність та навантаження на себе, оскільки їхні діти потребують більшої уваги та догляду. Вони можуть відчувати вину або стрес, коли не можуть дати своїм дітям усе, що вони потребують. Такі батьки можуть відчувати нестабільність через те, що вони не можуть

приділити своїм дітям достатню кількість часу, уваги та ресурсів. Вони можуть почуватися самотніми, оскільки їм не вистачає підтримки та розуміння з боку оточення.

Також батьки можуть поставити свої потреби та бажання на другий план, щоб дати своїм дітям усе, що вони потребують. Вони можуть відчувати, що не мають часу на свої інтереси та дії, але все ж знають, що вони йдуть далі, допомагаючи своїм дітям з ООП.

Однак важливо, щоб батьки, які мають дітей з ООП, також дбали про своє фізичне та психічне здоров'я. Вони можуть звернутися за допомогою до фахівців, таких як психологи або консультанти служби допомоги дітям з ООП, які можуть надати підтримку та поради. Також важливо, щоб батьки забезпечили собі достатній відпочинок та час для себе, щоб зберегти баланс та емоційну стабільність.

Отже, важливо надавати батькам, які мають дітей з ООП, підтримку та допомогу, щоб допомогти їм тримати рівновагу між доглядом за своєю дитиною та власними благополуччями.

З 29 квітня 2022 року інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) розширили коло завдань на період дії воєнного стану в Україні. ІРЦ надають інформаційну допомогу батькам дітей з ООП. В ІРЦ працюють близько 4500 висококваліфікованих фахівців, які надавали та продовжують надавати допомогу сім'ям, які мають дітей з особливими освітніми потребами [3].

Допомога батькам, які мають дітей з особливими потребами (ООП), є дуже актуальною, оскільки такі батьки часто стикаються з більшою кількістю проблем і труднощів у вихованні своїх дітей, ніж батьки дітей без особливих потреб. Допомога може бути надана в різних формах і включати у себе психологічну, фізичну та фінансову підтримку та інші.

Пропонуйте допомогу: якщо ви знаєте батьків, які мають дітей з ООП, запропонуйте їм свою допомогу. Це може бути допомога у догляді за дитиною, підтримка в інших питаннях або навіть просто час для розмов.

Дайте їм підтримку: батьки дітей з ООП можуть відчувати себе відірваними від інших людей. Дайте їм знати, що вони не самі. Проводьте з ними час, розмовляйте з ними, підтримуйте їх, допомагайте в різних питаннях.

Забезпечте доступ до інформації: надайте батькам доступ до інформації про ООП та

ресурси, які можуть допомогти їм зрозуміти, як краще доглядати за своїми дітьми та допомогти їм розвиватися.

Надайте психологічну підтримку: психологічна підтримка може включати консультування батьків, допомогу у знаходженні підходів до виховання та навчання дітей з ООП, підтримку у взаєминах зі школою, медичними працівниками, а також з іншими батьками.

Надайте фізичну підтримку: фізична підтримка може включати допомогу у догляді за дітьми з ООП, організацію різноманітних заходів, які б сприяли інтеграції дітей з ООП у суспільство.

Надайте фінансову підтримку: фінансова підтримка може включати виплату додаткових соціальних допомог, знижок та пільг на купівлю товарів та послуг, які є для дітей з ООП, а також допомогу у забезпеченні та фінансуванні різних програм та послуг, які сприяють розвитку дітей з ООП.

Батьки можуть звернутись у різні громадські організації, де можуть отримати кваліфіковану допомогу.

Центр розвитку особистості Faith Hope Love надає різноманітну допомогу дорослим, у тому числі і батькам дітей з особливими потребами. Центр створений заради досягнення душевної рівноваги, розвитку уміння піднятися над проблемами і швидко знайти рішення, регенерації сили у стосунках на фоні життєвих негараздів. Фахівці центру є сертифікованими експертами з біосугестивної терапії, позитивної психотерапії, арт-терапії, сімейної медіації та експертами в галузі здоров'я. Також працює лікар-психотерапевт, кризовий психолог-консультант. Центр розвитку особистості Faith Hope Love пропонує різноманітні курси та тренінги для дітей та дорослих з покращення їхнього особистісного розвитку та забезпечення їхньої соціальної інтеграції. Тут ви зможете сформувавши поняття особистого простору, сформувавши правила покращення відносин, розвинути здатність до самоцінності, самовираження і самопізнання. Фахівці центру допоможуть зрозуміти, як ви сприймаєте цей світ, краще зрозуміти себе та інших, наповнити стосунки смислами та збагатити духовне життя. А це сприятиме вибудовуванню особистого шляху до особистої гармонії.

Міжнародний центр розвитку дитини «Алетейя» надає різноманітну допомогу бать-

кам дітей з особливими освітніми потребами (ООП). На сьогодні в центрі працюють 4 психологи, дефектолог, логопед і педагоги, які допомагають зі школярами з ООП. Є інклюзивний дошкільник для діток з аутизмом, співпрацюють з неврологами, асистентами, педагогами, в класах яких навчаються дітки. Фахівці проводять індивідуальні консультації з батьками щодо допомоги дітям з ООП, підтримки їхнього розвитку та виховання. В перспективі фахівцями планується здійснювати фізичну реабілітацію.

Психологічний центр «Fides» є центром психологічної допомоги дітям та дорослим із різними проблемами і потребами. Центр пропонує широкий спектр послуг, зокрема надає психологічну підтримку та консультації дітям, підліткам та дорослим із проблемами, такими як депресія, тривога, стрес, проблеми поведінки, проблеми взаємин та ін. А також здійснює індивідуальну консультацію.

Батькам дітей з особливими освітніми потребами важливо не забувати про своє фізичне та психічне здоров'я, щоб бути здатними допомагати своїм дітям. Так, подбати про себе батьки мають не тільки за допомогою фахівців, але і самотійно.

Оксана Губська, психолог, кризовий психолог, психосоматолог, експерт у різних напрямках та модальностях, розробила мінітренінг «Сама собі психолог-емоції». Його можна проходити самотійно, без походів до психолога. Подбати про себе і пройти самотійно мінітренінг можна у будь-який зручний час – абсолютно без дедлайну, у своєму комфортному режимі.

Цей мінітренінг як швидка допомога для жінок. Тут використовуються техніки швидких змін, що дозволяють дуже прицільно перетворити проблему на рішення, інструменти з метаперсональної терапії, процес-орієнтованого підходу Арнольда Мінделла та інших модальностей.

Підтримуємо думку О. Деркачук, Е. Борщ, що «...допомога батькам дітей з ООП є надзвичайно актуальною проблемою нашого суспільства... Батьки повинні намагатися тримати себе у рівновазі, контролювати свої реакції та дії, намагатися не демонструвати дитині з ООП власних емоційних переживань та страхів. У будь-яких ситуаціях батькам необхідно привести себе у максимально стабільний

психологічний стан, що неодмінно допоможе зберегти психологічне здоров'я дитини з особливими освітніми потребами» [3].

Науковці Т. Браніцька, Л. Матохнюк, О. Шпортун говорять, що діти «...все віддзеркалюють. Тому найважливіше – самим бути спокійним, впевненим, ...і не проявляти жодних надмірних емоцій. Ви маєте бути такими, як завжди» [4].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Ставлення батьків до своїх дітей з ООП може бути різним, залежно від багатьох факторів, але в будь-якому випадку вони стараються зробити все можливе, щоб допомогти їм розвиватися та досягати свого потенціалу. Батьки дітей з особливими потребами (ООП) традиційно стикаються зі значними труднощами та проблемами в процесі виховання своїх дітей,

до яких відносять фінансові, соціальні, доступ до належної освіти, потребу у підтримці, відчуття ізольованості, стрес та інші. Тому важливо, щоб батьки забезпечили достатній відпочинок та час для себе, щоб зберегти баланс та емоційну стабільність. Допомога може бути надана в різних формах і включати у себе психологічну, фізичну та фінансову підтримку та інші. Батьки можуть звернутись у різні громадські організації, де можуть отримати кваліфіковану допомогу, а також подбати не тільки про допомогу фахівців, але й робити це самостійно, у будь-який зручний час, у своєму комфортному режимі. Отже, допомога батькам, які мають дітей з ООП, є дуже важливою, оскільки це допоможе зменшити навантаження на батьків та забезпечити дітям з ООП кращі умови для життя та розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Чікіна А.О. Теоретичні і методичні засади інклюзії як науки і практики в Україні. 2021.
2. Коновець Т.І. Інноваційні форми роботи педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти з батьками особливих дітей. 2021.
3. Деркачук О., Борщ Е. Допомога батькам дітей з ООП в умовах воєнного стану. Острог : Наурок, 2022. 6 с. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-dopomoga-batkam-ditey-z-ooop-v-umovah-vo-nnogo-stanu-297839.html>.
4. Психологічна підтримка та супровід дорослих і дітей у кризових ситуаціях: практикум / упорядники Т.Р. Браніцька, Л.О. Матохнюк, О.М. Шпортун. 2022. Вінниця. 131 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1_uHPcX-fqz9XyyRBzMvJP-EwrUNsfUS/view.

REFERENCES:

1. Chikina, A.O. (2021). Theoretical and methodical principles of inclusion as a science and practice in Ukraine [in Ukrainian].
2. Konovets, T.I. (2021). Innovative forms of work of pedagogical workers of general secondary education institutions with parents of special children [in Ukrainian].
3. Derkachuk, O., Borshch, E. (2022). Assistance to parents of children with PLO under martial law. Ostrog: Naurok, 6 p. Retrieved from: <https://naurok.com.ua/stattya-dopomoga-batkam-ditey-z-ooop-v-umovah-vo-nnogo-stanu-297839.html> [in Ukrainian].
4. Psychological support and accompaniment of adults and children in crisis situations: workshop / compiled by T.R. Branitska, L.O. Matohniuk, O.M. Shportun. 2022. Vinnytsia. 131 p. Retrieved from: https://drive.google.com/file/d/1_uHPcX-fqz9XyyRBzMvJP-EwrUNsfUS/view [in Ukrainian].